

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри _____

д.і.н., професор Ячменіхін К. М.

«28» серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯН
другої половини ХХ – початку ХХІ ст.**

Спеціальність 032 Історія та археологія

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.

Розробники: **Ципляк Наталія Олегівна**, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Історія слов'ян другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» полягає у формуванні у здобувачів освіти знань про головні етапи та події в історії слов'янських народів та визначення їх місця в європейській та світовій історії.

Завдання навчальної дисципліни:

- вивчення політичного, економічного, соціального і культурного розвитку кожного народу і держави;
- виявлення закономірностей і особливостей розвитку у формуванні основ демократичного суспільства;
- дослідження місця і ролі слов'янських країн в міжнародній політиці;
- вироблення вмінь та навичок самостійної роботи здобувачів освіти з джерелами, історичними матеріалами, науковою літературою.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3,5	3,5
Кількість годин:	105	105
- лекції	26	10
- практичні/ семінарські	20	8
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	59	87

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова.

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Історія слов'ян другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 13. Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.

СК 14. Здатність визначати загальні закономірності та особливості історичного розвитку країн світу, визначати місце історії України у контексті світової історії.

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття

культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Застосовувати набуті спеціальні компетентності на широкому громадсько-політичному та суспільному рівнях, аргументувати важливість соціальних функцій історика в сучасному суспільстві.

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань

на практичному занятті

до 5 балів

б) самостійна робота

до 15 балів

в) модульна контрольна робота (тестове завдання)

до 10 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 5 балів – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; 4 бали – відповідь містить незначні неточності; 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 2 бали – відповідь студента дуже стисла та містить лише частину необхідного матеріалу; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Шкала оцінювання ECTS			Національна шкала оцінювання	
Оцінка	Визначення	Кількість балів	Оцінка	Кількість балів
A	Відмінно	90-100	Відмінно	90-100
B	Дуже добре	83-89		
C	Добре	75-82	Задовільно	60-74
D	Задовільно	68-74		
E	Достатньо	60-67		
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0-34

Структура та тематичний план навчальної дисципліни
Змістовий модуль I. Слов'янські країни в роки II Світової війни
Тема 1. Слов'янські країни напередодні II Світової війни.

Новий поділ Європи. Передумови і початок війни. Міжнародні відносини на початковому етапі. Загострення протиріч між Німеччиною і СРСР. Фашистський «новий порядок». Окупаційний режим у країнах-сателітах. Початок німецько-радянської війни. Антигітлерівська коаліція.

Тема 2. Слов'янські країни в роки II Світової війни.

Польське суспільство в роки війни. Польській еміграційний уряд. Політика СРСР у польському питанні. Варшавське повстання. Визволення Польщі. Чеські землі і Словаччина під час війни. Політика Німеччини в Богемії і Моравії. Два центри чеської еміграції. Чесько-словацькі стосунки. Словацька держава: устрій і політика. Словацька еміграція. Повстання в Празі. Відновлення Чехословацької республіки. Окупація болгарських земель. Розгортання Руху Опору. Питання Балканської федерації. Вересневий переворот 1944 р. Югославія: окупація і розчленування. Політика Німеччини, Італії, Болгарії та Угорщини на окупованих землях. Партизанський рух. Утворення комуністичних органів влади. Діяльність Тимчасового уряду. Визволення Югославії. Напад Німеччини на Радянський Союз. Причини поразок влітку-восени 1941 р. Переломний етап. Наступальні операції. Капітуляція Німеччини.

Тема 3. Наслідки II Світової війни для слов'янських країн. Повоєнне мирне врегулювання. Формування нових кордонів за наслідками Другої світової війни. Розширення сфери впливу СРСР. «Холодна війна»: поняття і генеза проблематики. Початок радянськоамериканського міжнародно-політичного конфлікту (1945-1955 рр.). Період конфронтаційної стабільності (сер. 1950-х - поч. 1970-х рр.). Період міжнароднополітичної розрядки (поч. - кін. 1970-х рр.). Формуванні соціалістичного блоку: РЕВ, Варшавський Договір (мета створення, основні положення, учасники). Двосторонні угоди між країнами «соціалістичного табору».

Змістовий модуль II. Слов'янські країни між тоталітаризмом і демократією.

Тема 4. Польська Республіка після війни: нові кордони, соціально-економічні перетворення та політична боротьба.

Референдум та вибори 1947 р. Операція «Вісла». Становлення комуністичної диктатури. Репресії. Стосунки держави і церкви. Конституція ПНР. Суспільно-політична криза 1956 р. Лібералізація режиму та її обмеження. Економічний розвиток і соціальні зміни. Суспільна свідомість й культурне життя. Суспільно-політична кризи 1968 і 1970 р. Режим Е. Ґедека. Виникнення і діяльність політичної опозиції. Криза 1980-1981 рр. «Солідарність». Пошуки шляхів виходу з кризи. Воєнний стан. «Ерозія» тоталітарного суспільства. Угода «круглого столу»

Тема 5. Чехословацька Республіка.

Режим "народної демократії". Лютневий переворот 1948 р. і встановлення тоталітарного устрою. Репресії проти опозиції. Чесько-словацькі стосунки. Соціально-економічні зміни. Суспільна свідомість та комуністична ідеологія. "Відлига" і суспільство Чехословаччини. Зростання опозиційних настроїв. Формування ідеології "демократичного соціалізму". "Празька весна" 1968 р. Інтервенція країн Варшавського Договору у Чехословаччину. Московський договір. Репресії проти опозиції. Боротьба з дисидентським рухом. Хартія-77. Чесько- словацька еміграція. Суспільна свідомість. Економічна стагнація. Словацьке питання. Назрівання кризи тоталітарного режиму

Тема 6. Болгарія у 1945 - 1989 рр.

Політична боротьба у 1940-х роках. Проголошення республіки. Суспільні реформи 1944-1947 рр. Болгаро-югославські суперечності. Становлення тоталітарного устрою. Репресії 1949-1953 рр. Формування режиму Т. Живкова. Спроби реформ 1970-80-х років. Кризові явища, міжетнічні стосунки та «відроджувальний процес». Початок формування опозиції. Суспільна свідомість і культурне життя. Спроби демократизації режиму.

Тема 7. Югославія у 1945 - 1990 рр.

Об'єднана Югославія. Утворення Федеративної Народної Республіки Югославія. Суспільно-політичні реформи. Формування режиму Й. Броз-Тіто. Радянсько-югославський конфлікт 1948 р. і його наслідки. Запровадження та функціонування системи «самоврядного соціалізму». Суспільство Югославії 1950-70-х років. Суспільно-політична криза і реформи 1960-70-х років. Й. Броз-Тіто. Зовнішня політика. Суспільно-політичні процеси 80-х років: економіка і політика. Міжнародні стосунки. Проблема Косово. Криза югославської федерації. Інтеграція і дезінтеграція. Початок демократичних перетворень і розпаду Югославії.

Тема 8. СРСР 1945 – 1991 рр.

Відбудова народного господарства. Смерть Сталіна і лібералізація життя. Критика культу особи. Зміцнення влади М. Хрущова. Реформи. «Хрущовська відлига». Зовнішня політика. Відставка М. Хрущова. Нова Конституція 1977 р. Реформи О. Косигіна. Зовнішня політика СРСР 1964-1980 рр. «Епоха застою». Процеси демократизації. «Перебудова»: причини, зміст, результати. Посилення протиріч. Економічні і соціальні перетворення. Наростання національних рухів в республіках. Відносини з країнами соціалістичного табору. «Путч». Б. Єльцин.

Модуль III. Сучасна історія слов'янських держав.

Тема 9. Республіка Польща у 1989 - 2020 рр. Реформування устрою. Економічна трансформація: «шокова терапія». Розстановка політичних сил: два табори. Перетворення і суспільна свідомість. Конституція 1997 р. Зовнішня політика і взаємини з Україною. Польща у міжнародній політиці. Вступ до НАТО. Шлях до ЄС.

Тема 10. Чехія і Словаччина у 1989 - 2020 рр.

«Оксамитова» революція 1989 р. у Чехословаччині. Суспільні реформи у Чехословаччині. Нова суспільно-політична система. Економічні зміни. Політична криза у Словаччині. Проголошення суверенітету Словаччини. «Мирне розлучення» Чехії і Словаччини.

Чеська Республіка: територія і населення. Державно-політичний устрій. Політичні табори. Економіка і суспільне життя. Люстрації. Зовнішня політика. Вступ до НАТО. Словацька Республіка: територія і населення, кордони, державно-політичний устрій. Політична боротьба. Конфронтація президентської і парламентської влади. Президентські вибори 1999 р. Національне питання. Ринкові реформи. Зовнішня політика, зв'язки з Україною.

Тема 11. Республіка Болгарія.

Відставка Т. Живкова. Трансформація БКП та утворення нових політичних партій. Домовленості «круглого столу» і парламентські вибори 1990 р. Початок економічних реформ. Конституція 1991 р. Союз Демократичних Сил при владі. Декомунізація суспільства. Гальмування ринкових реформ. Фінансова криза 1996-1997 рр. та її політичні наслідки. Уряд Т. Костова. Зовнішня політика і стосунки з Україною.

Тема 12. Розпад СФРЮ та поява нових держав.

Словенська Республіка. Проголошення незалежності Словенії. Військова інтервенція проти Словенії. Державно-політичний устрій. Партії та угруповання. Ринкові реформи. Суспільство та його орієнтації. Взаємини з сусідами. Зовнішня політика Словенії.

Хорватська Республіка. Проблема кордонів і населення. Хорвато-сербський конфлікт і війна. Формування державних органів влади. Демократичні реформи. Стосунки з сусідами. Політична структура суспільства. Вибори 1999 р. Стан і перспективи хорватської економіки. Зовнішня політика Хорватії.

Республіка Македонія: проголошення незалежності, проблема кордонів і міжнародного визнання. Міжнаціональні стосунки. Соціально-господарський розвиток. Політична боротьба. Вибори 1998-1999 рр. та їх наслідки. Відносини з сусідніми країнами та зовнішньополітичні пріоритети.

Боснія і Герцеговина. Референдум 1992 р. Проголошення незалежності. Міжетнічні стосунки і конфлікти. Міжнаціональна війна. Утворення мусульmano-хорватської федерації. Втручання міжнародного співтовариства. Дейтонські угоди. Федералізація Боснії і Герцеговини. Основні риси суспільно-політичного розвитку. Боснія і Герцеговина на міжнародній арені.

Сербія і Чорногорія у 1991 - 2020 рр. Створення і розвиток Союзної Республіки Югославія. Сербо-чорногорська федерація та її державно-політичний устрій. Сербська домінація. Режим С.Мілошевича. Формування і діяльність опозиції. Ринкові реформи. Суспільні орієнтації сербів і чорногорців. Етнічні чистки у Косово. Сербо-албанський конфлікт і втручання НАТО. Запровадження міжнародного контролю в Косово. Сербо-

чорногорські суперечності. Переворот 2000 р. Міжнародні позиції і зовнішня політика СРЮ.

Тема 13. Розпад СРСР і становлення нової Росії

Розпад СРСР та поява незалежних держав. Спроба реанімування – СНГ. Президентство Б. Єльцина. Становлення нової Російської держави. Чеченське питання. Становлення ринкової економіки. Прихід до влади В. Путіна. Зовнішня політика Росії 1991- 2020 рр.

Тема 14. Білорусь на зламі ХХ-ХХІ ст.

Здобуття незалежності. Початок демократичних реформ. Перехід до багатопартійної системи. Нова Конституція 1994 р. прихід до влади О. Лукашенка. Соціально-економічний розвиток. Міжнародне становище Білорусі.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	включно з					усього	включно з				
		л	пр	лаб	інд	срс		л	пр	лаб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Слов'янські країни в роки II Світової війни												
Тема 1. Слов'янські країни напередодні II Світової війни.	4	2				2	2					2
Тема 2. Слов'янські країни в роки II Світової війни.	10	2				6	12	2				10
Тема 3. Наслідки II Світової війни для слов'янських країн.	6	2	2			2	7		2			5
Разом за змістовим модулем 1	20	6	2			10	21	2	2			17
Змістовий модуль 2. Слов'янські країни між тоталітаризмом і демократією.												
Тема 4. Польська Республіка після війни: нові кордони, соціально-економічні перетворення та політична боротьба.	4	2	2			2	7	2				5
Тема 5. Чехословацька Республіка.	10	2	2			2	10					10
Тема 6. Болгарія у 1945 - 1989 рр.	6	2	2			2	10					10
Тема 7. Югославія у 1945 - 1990 рр.	10	2	2			4	7		2			5
Тема 8. СРСР 1945 – 1991 рр.	6	4				10	7	2				5

Разом змістовим модулем 2	за 72	12	8			20	41	4	2			35
Змістовий модуль 3. Сучасна історія слов'янських держав.												
Тема 9. Республіка Польща у 1989 - 2020 рр.	14		2			4	5					5
Тема 10. Чехія і Словаччина у 1989 - 2020 рр.	8		2			4	7		2			5
Тема 11. Республіка Болгарія.	6		2			4	7		2			5
Тема 12. Розпад СФРЮ та поява нових держав.		2	4			6	7	2				5
Тема 13. Розпад СРСР і становлення нової Росії		4				9	7	2				5
Тема 14. Білорусь на зламі ХХ-ХХІ ст.		2				2	10					10
Разом за змістовим модулем 3	28	8	10			29	43	4	4			35
Усього годин	105	26	20			59	105	10	8			87

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Міжнародне становище та зовнішня політика в слов'янських країнах після II Світової війни	2
2.	Польща 1945-1989 рр.	2
3.	Чехословацька республіка	2
4.	Болгарія у 1945-1989 рр.	2
5.	Югославія у 1945-1989 рр.	2
6.	Республіка Польща у 1989 - 2020 рр.	2
7.	Чехія і Словаччина у 1989 - 2020 рр.	2
8.	Республіка Болгарія	2
9.	Сербія, Хорватія, Словенія, Чорногорія, Македонія, Боснія і Герцеговина у 1990-2020 рр.	4
	Усього годин практичних занять	20

Самостійна робота

№	Назва теми	Питання до самостійної роботи	Кількість годин
1.	Слов'янські країни в роки II Світової війни	1. Участь СРСР у ліквідації незалежності Польщі. 2. Рухи опору в Югославії в роки другої світової війни. 3. Партизанський рух на території СРСР. 4. Наслідки II Світової війни для СРСР.	10
2.	Слов'янські країни між тоталітаризмом і демократією.	1. Операція «Вісла». 2. Поляки у СРСР. 3. Стосунки держави і церкви в Польщі. 4. Репресії проти опозиції в Чехословаччині. 5. «Хартія 77». 6. Болгаро-югославські суперечності. 7. Репресії 1949-1953 рр. в Болгарії. 8. Радянсько-югославський конфлікт 1948 р. і його наслідки. 9. Проблема Косово. 10. Конфлікт «Сталін-Тіто». 11. Фактори, які сприяли дезінтеграції Югославії. 12. Зовнішня політика СРСР за часів М. Хрущова. 13. Реформи О. Косигіна. 14. Наростання національних рухів в республіках Радянського Союзу. 15. Державний переворот в СРСР.	20
3.	Сучасна історія слов'янських держав.	1. Польща у міжнародній політиці. 2. «Мирне розлучення» Чехії і Словаччини. 3. Декомунізація суспільства в Болгарії. 4. Зовнішня політика Словенії. 5. Хорвато-сербський конфлікт і війна. 6. Проблема кордонів і міжнародного визнання Македонії. 7. Втручання міжнародного співтовариства в справу Боснії і Герцеговини. Дейтонські угоди. 8. Етнічні чистки у Косово. 9. Запровадження міжнародного контролю в Косово.	29

		10. Створення СНГ. 11. Чеченське питання. 12. Зовнішня політика Росії 1991-2020 рр. 13. Прихід до влади О. Лукашенка. 14. Міжнародне становище Білорусі.	
4.	Усього годин		59

Методи навчання

1. Словесні методи навчання (виклад лекційного матеріалу, бесіди);
2. Практичні методи навчання (підготовка семінарських занять (презентації), виконання творчих завдань).
3. Дослідницький метод навчання.
4. Проблемний виклад матеріалу.

Методи контролю

1. Усне опитування.
2. Творчі роботи, презентації, реферати, есе.
3. Контрольні роботи (тести), екзамен.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

- студентські проекти, презентації та виступи на практичних заняттях;
- усна відповідь;
- письмова робота.

Розподіл балів

АУДИТОРНА РОБОТА 50 бали	САМОСТІЙНА РОБОТА 25 балів	РАЗОМ 75 балів
------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------

Розподіл балів за формами контролю

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	10	5	до 50
Тести (платформа Online Test Pad)	1	10	до 10
Самостійна робота	3	5	до 15
Підсумковий контроль (екзамен)	1	25	до 25
Усього			100

Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Матеріали до лекційних занять.
3. Методичні матеріали до практичних занять.
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.

Рекомендовані джерела інформації

1. Баран З., Кріль М. Історія Югославії. 1918-1990 рр. Текст лекцій. Львів, 1997.
2. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 - 2002 рр.). Київ, 2004.
3. Дюрозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. Київ, 1995.
4. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002.
5. История Белоруси. Учебное пособие. Минск, 1997.
6. Історія південних і західних слов'ян. Підручник. Київ, 1987.
7. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
8. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ - початок ХХІ ст.): Навчальний посібник. Київ, 2008.
9. Кріль М. Розпад югославської федерації та утворення нових держав на Балканах. Текст лекції. Львів, 1996.
10. Кріль М. Суспільно-політичний розвиток Словаччини 1945-1995. Текст лекцій. Львів, 1996.
11. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50-80-ті роки ХХ ст.). Харків, 2000.
12. Пугач Є. П. Встановлення тоталітарних режимів в Центральній та Південно-Східній Європі. Харків, 2008.
13. Пугач Є.П., Страшнюк С.Ю. Історія західних та південних слов'ян ХХ століття. Посібник. Харків, 1998.
14. Чигринов П. Г. Очерки истории Беларуси. Учеб. Пособие для вузов. Минск, 2000.
15. Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.
16. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ столітті. Курс лекцій. Київ, 1996.
17. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-90-ті роки ХХ ст. Київ, 1997.
18. Яровий Я. І. Новітня історія Центральноєвропейських та балканських країн. ХХ століття. Київ, 2005.